

Grażyna Osbert-Pociecha

Doświadczenia jednostek innowacyjno-wdrożeniowych

Dr inż. G. Osbert-Pociecha – Katedra Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw – Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu.

Zapewnienie innowacyjności gospodarki wymaga głównie uruchomienia mechanizmu postępu technicznego w przedsiębiorstwach. W tej sytuacji warunkiem koniecznym jest nadanie gospodarce rynkowego charakteru poprzez uruchomienie konkurencji. Tylko bowiem w rynkowych warunkach działania można liczyć na pobudzenie innowacyjności przedsiębiorstw i w konsekwencji całej gospodarki. Nie wyklucza to wcale zasadności budowania i utrzymywania obszarów szczególnie preferowanych, przydatnych w określonych warunkach dla wybranej grupy przypadków.

Zasadność takich rozwiązań w odniesieniu do procesów innowacyjnych potwierdzają doświadczenia wysoko rozwiniętych krajów o gospodarce rynkowej. Z tych względów celowe jest przeanalizowanie doświadczeń funkcjonowania w Polsce ustawy o jednostkach innowacyjno-wdrożeniowych.

Analizy takie przeprowadzone zostały w 1989 roku w ramach CPBP 14,2. Badaniami objęto 146 jednostek innowacyjno-wdrożeniowych (j.i-w). Mocą tej ustawy w połowie 1987 roku wprowadzono rozwiązanie, którego istotą było stworzenie preferencji podatkowych, płacowych, cenowych i eksportowych podmiotom realizującym działalność innowacyjno-wdrożeniową. W zamian oczekiwano, że niewielkie jednostki gospodarcze działając w warunkach rynkowych jako samodzielne i samofinansujące się podmioty gospodarcze, będą rozwijały i wdrażały różnego rodzaju rozwiązania naukowe, techniczne i organizacyjne.

W wyniku funkcjonowania tej ustawy do końca 1989 roku około 800 podmiotom nadano status jednostek innowacyjno-wdrożeniowych. Jednostki te podjęły produkcję 1370 nowych wyrobów, a wdrażane innowacje związane były z 196 patentami, 105 wzorami użytkowymi i 387 zgłoszeniami patentowymi.

Analizując doświadczenia związane z funkcjonowaniem jednostek innowacyjno-wdrożeniowych należy zwrócić uwagę na następujące aspekty:

- rolę Urzędu Postępu Naukowo-Technicznego i Wdrożeń,
- skuteczność oddziaływania preferencji związanych ze statusem jednostek innowacyjno-wdrożeniowych,
- relacje tych jednostek z otoczeniem.

Rola UPNTiW w procesie uruchamiania

nia jednostek innowacyjno-wdrożeniowych

Udział Urzędu Postępu Naukowo-Technicznego i Wdrożeń w procesie powoływania jednostek innowacyjno-wdrożeniowych związany był głównie z prowadzeniem rejestru tych jednostek. Dla realizacji tych funkcji powołano w UPNTiW sekretariat ds. jednostek innowacyjno-wdrożeniowych oraz określono procedurę rejestracyjną, która objęła następujące etapy:

- 1) sprawdzenie wniosku pod względem formalnym – wpis do księgi zgłoszenia;
- 2) merytoryczne badanie wniosku, uruchomienie procedury oceny innowacyjności rozwiązania naukowo-technicznego lub organizacyjnego oraz ocenę ekonomicznych i organizacyjnych zdolności jednostki do realizowania zamierzonego przedsięwzięcia;
- 3) ocenę przez Komisję Kwalifikacyjną przy ministrze – Kierowniku UPNTiW.

Urząd Postępu Naukowo-Technicznego i Wdrożeń przygotowując warunki organizacyjne do prowadzenia rejestru jednostek innowacyjno-wdrożeniowych wprowadził, wbrew intencjom ustawodawcy, warunek zweryfikowania innowacyjności produkowanych wyrobów i świadczonych usług, nadając tym samym decyzji o wpisie do rejestru charakter administracyjny. Przyjęcie takiego rozwiązania miało na celu uniemożliwienie wprowadzenia do rejestru jednostek o fikcyjnym statusie innowacyjności. Wprawdzie decyzja o skreśleniu z rejestru jednostki nie była związana ze sprawowaniem przez UPNTiW bezpośrednich czynności kontrolnych, jednakże kształtowanie warunków funkcjonowania jednostek (tj. poziomu przychodów z działalności innowacyjnej, limitu zatrudnienia) podlegało również decyzjom administracyjnym tego organu. Pozostawało to w sprzeczności z kierunkiem reformowania gospodarki zmierzającym do poszerzenia pola wyboru jednostek gospodarczych.

Dokonywanie wpisu do rejestru i skreślenie z rejestru poprzedzały z reguły konsultacje wnioskodawców. Dotyczyły one przede wszystkim interpretacji rozwiązań ustawy i wynikających stąd możliwości wyboru odpowiedniej formy organizacyjno-prawnej itp. dla powstającej jednostki innowacyjno-wdrożeniowej. Funkcja konsultacyjna związana była częściowo z funkcją popularyzowania i propagowania tych jednostek.

Istotną funkcją Urzędu Postępu Naukowo-Technicznego i Wdrożeń było udzielanie pomocy finansowej. Należy tu

podkreślić, że zakres realizowania tej funkcji był dalece niewystarczający w stosunku do potrzeb zgłaszanych przez powstające jednostki innowacyjno-wdrożeniowe, stąd pojawił się problem kryteriów wyboru przedsięwzięć i jednostek, do których tę pomoc należałoby kierować. Na tym tle dość wyraźnie zaznaczyła się potrzeba sprawowania przez UPNTiW funkcji pośredniczącej i koordynującej na kształt „venture capital”, tj. firmy finansowej specjalizującej się w ryzykownych lokatach kapitałowych.

Do funkcji UPNTiW pełnionych na rzecz jednostek należała także działalność promocyjna, głównie organizowanie uczestnictwa w targach, wystawach krajowych i zagranicznych a także działalność reklamowa.

Podstawowym kryterium kwalifikacyjnym działalności innowacyjnej w ramach jednostek innowacyjno-wdrożeniowych było spełnienie warunku „pierwszego wdrożenia w kraju”. Wynikało to z dążenia ustawodawcy do udzielenia szczególnego uprzywilejowania tylko tym jednostkom, które po raz pierwszy rozwiązują problemy naukowe, techniczne, organizacyjne i ekonomiczne związane z wdrażaniem danego przedsięwzięcia.

Kolejne kryteria – tj. poziom zatrudnienia oraz udział sprzedaży (obrotu) z działalności innowacyjnej w sprzedaży ogółem danej jednostki – miały prowadzić do wyspecjalizowania się albo we wdrażaniu kolejnych osiągnięć naukowo-technicznych, organizacyjnych, albo w obsłudze procesów wdrożeniowych. Jednocześnie należy podkreślić brak jakichkolwiek ograniczeń dotyczących przedmiotu, obszaru działania, formy organizacyjno-prawnej, konieczności realizowania produkcji eksportowej itp.

Wprowadzenie rozwiązań preferujących działalność jednostek innowacyjno-wdrożeniowych wywołało wprawdzie zgodnie z intencją ustawodawcy wzrost zainteresowania wdrażaniem wyników prac naukowo-badawczych i rozwojowych, a także patentów i wzorów użytkowych oraz innych rozwiązań o charakterze innowacyjnym, obciążone zostało jednak rozwiązaniami administracyjnego wdrażania postępu technicznego.

Odchodząc od tych rozwiązań rozważać można wykorzystanie doświadczeń funkcjonowania jednostek innowacyjno-wdrożeniowych w ramach centralnego sterowania procesami innowacyjnymi w gospodarce. W tym celu należałoby wprowadzić dwustopniową weryfikację. Przedmiot działania jednostki innowacyjno-wdrożeniowej przede wszystkim powinien być zgodny ze strategią rozwoju gospodarczego kraju, dopiero w następnej kolejności powinno być brane pod uwagę kryterium pierwszego wdrożenia w kraju. Ułatwiałoby to procedurę weryfikacji prowadzoną aktualnie przez Urząd Postępu Naukowo-Technicznego i Wdrożeń oraz pozwoliłoby na skoncentrowanie przywilejów, ulg i pomocy ze strony państwa na szczególnie ważnych kierunkach.

Dla wzmocnienia roli jednostek innowacyjno-wdrożeniowych należałoby

kontynuować zainicjowaną w 1989 roku formę oddziaływania, sprowadzającą się do ogłoszenia listy tematów preferowanych. Daje to bowiem szansę na skierowanie innowacyjności w pożądanym kierunku, a tym samym niwelowanie istniejącej luki technologicznej.

Skuteczność oddziaływania preferencji

Syntetyczny obraz oceny skuteczności preferencji, które zostały wprowadzone ustawą o jednostkach innowacyjno-wdrożeniowych przedstawia tabela 1. Rozkład danych w tabeli wskazuje, że najbardziej skuteczne w opinii badanych jednostek

niezgodność oceny co do bezskuteczności preferencji zaopatrzeniowych i preferencji sprowadzających się do pomocy centrum. Najwyraźniej dały temu wyraz j. i-w. będące osobami fizycznymi. Za wyrównane, tj. niezależne od formy organizacyjno-prawnej jednostek można uznać oddziaływanie preferencji przeznaczonych dla twórców innowacji.

Reasumując należy zauważyć, że skuteczność poszczególnych rodzajów preferencji najbardziej krytycznie ocenili j. i-w., będące osobami fizycznymi. Jest to o tyle znaczące, że grupa tych właśnie jednostek ma relatywnie duży udział zarówno w zbiorze badanych jednostek, jak

I tak, jeśli chodzi o wyniki samooceny j.i-w. pod tym względem, to aż 55% badanych jednostek swoje zachowanie i relacje z otoczeniem podporządkowało zasugerowanemu w ankiecie wariantowi odpowiedzi – „żyje własnym życiem”. Pozostałe spowodowały włączenie do realizowanej przez nie działalności innowacyjnej innych podmiotów gospodarczych oraz jednostek naukowo-badawczych, a nawet terenowych organów administracji. W kilku przypadkach – to włączenie dotyczyło również innych jednostek innowacyjno-wdrożeniowych. Należy podkreślić, że współdziałanie to charakteryzowało się zróżnicowaną intensywnością: od wywołania zainteresowania innych podmiotów aż do utworzenia z nimi spółek.

Nie ulega wątpliwości, że proces wkomponowania jednostki innowacyjnej w istniejącą strukturę gospodarki jest kwestią czasu, a okres funkcjonowania ustawy jest ciągle jeszcze zbyt krótki, aby można było dokonać pełnej oceny. Generalnie jednak w opinii respondentów, jednostki innowacyjno-wdrożeniowe napotykały na brak zainteresowania przez duże podmioty gospodarcze upowszechnieniem produkcji wdrożeniowej i opanowanej już w jednostkach. Tymczasem fenomen małych firm innowacyjnych w gospodarce rynkowej polega właśnie na elastyczności ich powiązań z dużymi przedsiębiorstwami posiadającymi odpowiednie zasoby finansowe, rzeczowe itp. Pozwala to na pełniejsze spożytkowanie danej innowacji poprzez rozwinięcie produkcji na odpowiednio dużą skalę oraz umożliwia kontynuowanie poszukiwań, sprawdzanie nowych rozwiązań.

Ze względu na zbyt krótki okres funkcjonowania jednostek innowacyjno-wdrożeniowych trudno przewidzieć, jak będzie następował ich rozwój w przyszłości. Zarysowały się dwie możliwe drogi. Pierwsza sprowadza się do tego, że jednostka podejmująca się wdrożenia określonego zadania po jego opanowaniu będzie dążyła do rozszerzenia skali produkcji, przejmując jednocześnie wynikające stąd efekty. Związane może to być z ograniczeniem dalszej działalności innowacyjnej.

Druga droga rozwojowa polegać może na tym, że jednostka innowacyjna po opanowaniu wdrożenia (a jednocześnie po upływie okresu uzyskiwania z tego tytułu preferencji) będzie starała się przekazać innowację innym podmiotom do wykorzystania, a sama podejmie działania nad wdrażaniem kolejnych innowacji. Badając relacje jednostek innowacyjno-wdrożeniowych nie zidentyfikowano więc symptomów wskazujących na szczególne zainteresowanie otoczenia kontynuowaniem podjętych przez jednostkę procesów innowacyjnych. Ta swoista izolacja jednostek rodzi obawy dotyczące realności osiągnięcia widocznej poprawy w zakresie innowacyjności gospodarki. Warunkiem podstawowym dla spełnienia takiej roli przez jednostki innowacyjno-wdrożeniowe jest powszechna motywacja proinnowacyjna jednostek gospodarczych wymuszona działaniem mechanizmu rynkowego.

Grażyna Osbert-Pociecha

Ocena skuteczności oddziaływania preferencji

Tabela 1

Lp.	Rodzaj preferencji	Liczba jednostek innowacyjno-wdrożeniowych oceniających siłę oddziaływania preferencji według skali punktowej							
		0	1	2	3	4	5	brak odp.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
1.	Rozwojowe								
	a) związane ze zwolnieniem od opłat dla budżetu różnych tytułów	31	5	3	14	10	25	21	
	b) ulgi podatkowe	15	3	11	15	17	35	13	
2.	Płacowe	32	1	4	11	29	19	19	
3.	Cenowe	28	3	8	12	18	25	15	
4.	Zaopatrzeniowe	75	9	8	3	3	1	10	
5.	Związane z eksportem	43	3	7	10	8	2	36	
6.	Dla twórców innowacji	41	4	8	10	13	7	26	
7.	Związane z pomocą centrum (nakłady kapitałowe Skarbu Państwa, dostęp do CFWW i in.)	60	2	3	10	6	5	23	

były preferencje podatkowe, placowe i cenowe. Średnią skuteczność miały preferencje dla twórców innowacji oraz związane z eksportem i pomocą ze strony centrum. Natomiast za nieskuteczne można uznać preferencje zaopatrzeniowe.

Autorzy szczegółowo omawiają rozkład skrajnych ocen skuteczności oddziaływania preferencji w zależności od form organizacyjno-prawnych ankietowanych jednostek. Preferencje rozwojowe były najsukuteczniejsze dla jednostek będących przedsiębiorstwami państwowymi i spółkami w gospodarce społecznej. Najmniej natomiast korzystne (zwłaszcza preferencje związane ze zwolnieniem od wpłat do budżetu) okazały się dla jednostek innowacyjno-wdrożeniowych będących osobami fizycznymi. Preferencje placowe najsukuteczniejsze okazały się dla jednostek innowacyjno-wdrożeniowych będących osobami fizycznymi. Preferencje placowe najsukuteczniejsze okazały się dla jednostek spółdzielniami oraz dla spółek jednostek gospodarki społecznej. Najmniej skuteczne były one dla j. i-w. będących osobami fizycznymi.

Preferencje cenowe były podobnie oceniane przez jednostki innowacyjno-wdrożeniowe o różnych formach organizacyjno-prawnych. Widoczna jest rów-

ni we wszystkich funkcjonujących jednostkach innowacyjno-wdrożeniowych.

Biorąc pod uwagę wyniki oceny oraz to, że gwarancją skuteczności każdego systemu preferencyjnego jest ograniczenie zasięgu jego oddziaływania, można postulować, aby nawet kosztem uszczuplenia rodzajów przyznanych preferencji oraz poprzez wydłużenie horyzontu czasowego ich oddziaływania (co proponowała większość badanych jednostek, np. do trzech lat) stworzyć stabilne gwarancje ich realizacji w praktyce.

Relacje jednostek innowacyjno-wdrożeniowych z otoczeniem

Można przyjąć, że główny cel jednostek urzeczywistnia się nie tyle poprzez właściwe ich wyodrębnienie i nadanie im określonych preferencji, ile właśnie poprzez odpowiednie ukształtowanie ich relacji z otoczeniem. Z założenia bowiem każda j.i-w. powinna być inicjatorem łańcucha działań, tj. spowodować włączenie się innych jednostek w kontynuowanie danego procesu innowacyjnego i przechodzenie do kolejnych innowacji. Należy przy tym zauważyć, że możliwości przyspieszonej działalności innowacyjnej są uzależnione przede wszystkim od charakteru i zakresu wdrożeń realizowanych przez jednostki innowacyjne i nie zawsze są one proporcjonalne do starań jednostki w tym zakresie.